

Česká literatura a nová média, trochu nehotový pokus o interdisciplinární přemostění

Kateřina Kirkosová

Piorecký, Karel (2016). *Česká literatura a nová média*. Praha: Academia. ISBN: 978-80-200-2578-4 Počet stran: 296

Česká literatura a nová média, loni publikovaná monografie Karla Pioreckého, je potřebným a vítaným počinem, který materiálně zakotvuje diskuzi o současné pozici české literatury v obklopení novými mediálně-kulturními konkurenty (časopisy, filmy, hry...) a především v konfrontaci s novými možnostmi literárního vyjadřování (hypertext a text průběžně komentovaný a připomínkám čtenářů uzpůsobovaný). Piorecký popisuje nové literární formy (krom hypertextu spoutaného románovou formou zmiňuje třeba novodobé epistolární romány, které namísto dopisů pracují s e-maily či sms, znamenává žánry vznikající i vzápětí uvažující v prostředí amatérských literárních fór a literárních blogů atd.). Dokumentuje mnohospěrné reakce na ně (z perspektivy etablovaných literárních časopisů, známých či mimochodných spisovatelů, nadšeně participujících čtenářů atd.). U deskripce, tedy svého druhu archivace dění kolem literatury a nových médií, ovšem jeho badatelské úsilí končí. Respektive, interpretačně zajímavější a konceptuálně inspirativní je de facto pouze závěrečná kapitola, plédující pro uprave-

ní metodologie literární vědy v souladu s východisky a nástroji digital humanities.

Včetně úvodu a závěru rozděluje Piorecký svou studii do osmi tematicky definovaných, vůči sobě částečně poréznicích celků. V „Metodologických východiscích“ uvádí výčet hlavních pojmů, jimiž studii rámuje a kterými jsou mimo jiné remediace, demokratizace, digitální textualita. V následující kapitole předestírá stylizované i neochotné polemiky, jimiž na nevyhnutelné protknutí literatury a internetu reagovaly literární časopisy. V kapitole „Literární experimenty na českém internetu“ nastoluje otázku nahrazení kreační kreativity kreativitou recepční, rozepisuje se o digitální poezii a hypertextových románech (jakými jsou například literární projekty Markéty Baňkové a Petra Odilla Stradického ze Strdic, neboli Petra Stančíka pod pseudonymem). V kapitole „České literární blogy“ Piorecký enumeruje různé způsoby vnímání literárního blogu (blog jako technologická struktura, blog jako personalizované médium literární publicistiky, blog jako nástroj sebeprezentace a propagace aj.), skrz strukturalistickou perspektivu zvažuje situaci digitálního (de facto neukončitelného) zveřejnění textu, sleduje mikroblogy na sociálních sítích a projekty společného psaní románů na pokračování. V „Amatérských literárních fórech“ porovnává podmínky literárních amatérů (sic) v čase „předinternetovém“ a internetovém, vypisuje seznam hlavních českých „literárních serverů“, zaznamenává, z jakých opakovatelných fází sestává preferovaný pohyb zde (registrace, editace, publikace, evaluace) a jestli a případně jak se tyto online aktivity přelévají do offline setkávání těchto komunit. V kapitole „Umělecká reflexe nových médií v tištěné literatuře“ Piorecký nabízí přehled, jak byla nová média (telegraf, telefon, mobil-

ní telefon, e-mail) v literatuře tematizována či strukturně evokována.

Piorecký píše přehledně a srozumitelně, za textem nepochybně je důkladná rešeršní práce, napsané je pro lepší názornost a ilustraci prokládáno obrázky a snímky monitoru, které zobrazují probírané literární experimenty či je i syntetizují do schémat. Uvedená konstatování nyní doplňuji o kritické dovětky. Ty formuluji na základě konfrontace Pioreckého práce se standardy sociálněvědné metodologie, na jejíž terén autor akcentací nových médií vstupuje a jež je evidentní z titulu časopisu, v němž je tato recenze umístěna. Jak naznačeno, přehlednost a srozumitelnost jsou v předkládané studii rozhodně na úkor interpretace a imaginace. Je například skvělé, že mne autor informuje o projektu, kde jako čtenář mohu libovolně odstřelovat slova básně. Proč bych to ale v (už tehdy) multimediálním světě měla vnímat jako něco zajímavého, ne okamžitě zapomenutelného? Může mě to k něčemu inspirovat, třeba z hlediska revidování kritérií, podle nichž si definuji poezii, nebo třeba v souvislosti s mými již zautomatizovanými čtenářskými praxemi? Může to k něčemu inspirovat básníka, když vidí různé verze své, různými způsoby rozstřílené, básně? Může to k něčemu být textu (pokud hrajeme na intenci textu)? Může to něco naznačovat ve vztahu k procitované pozici poezie v současnosti? Na základě jakých argumentů je to pak výpověď relevantní, ne sentimentální, a záleží na tom? Může to něco naznačovat o společnosti, jejíž diskuze a zkratky literatura reflektuje? Má odstřelování slov v básni jinou funkci než odstřelování překážek a nepřátel v počítačové hře? Je mi jasné, že podobné otázky se čím dál víc vzdalují původnímu předmětu: existuje projekt, kde je možné odstřelovat slova v básni. Jsem si vědoma

i toho, že vedou ke spekulativnosti, jež je zřejmě v koncepci recenzované studie málo vhodná. Jde mi o toto: **pokud něco v literatuře existuje, respektive vzniká, nemohl by literární vědec aspoň větou naznačit, proč je vůbec žádoucí věnovat tomu pozornost?** Vyjádřit se, zda literatura jen mechanicky neexploatuje určité technické možnosti, proč to dělá nebo nedělá, jestli, případně jak to redefinuje její kdysi výsostnou pozici vůči ostatním mediálním a kulturním obsahům? Nebo je jeho primární úlohou klást výčty? A není pak v takové roli celkem snadno nahraditelný dobrým internetovým vyhledávačem?

Druhý kritický dovětek formuluji k rešeršní práci, či šířeji zpřítomněným metodám badatelské práce. Autor se nevyjadřuje k volbě zdrojů, z nichž čerpal a které vyloučil, či k souslednosti svého pracovního postupu. Je zřejmé, že nelze zdokumentovat vše. „Selekce, které bychom mohli provést, jsou nepřípustné a neměly by existovat. Měli bychom číst a studovat vše,“ říká sice Foucault ve svém mementu. Vše ale nečteme, tedy měli bychom své selekce reflektovat. Takže i když si autor nečiní nárok kvantifikovat a generalizovat svá tvrzení, zajímalo by mne, s čím pracoval, s čím ne a proč. Stejně tak by mne zajímalo, proč k některým tématům uvádí příklady ze zahraničí a k jiným ne, proč v některých kapitolách podniká literárněhistorický exkurz a v jiných ne. Potřebu takto synchronně a diachronně kontextualizovat zkoumané nezpochybňuju, naopak ji vítám – byť v tomto provedení často působí těžkopádně nebo redundantně. Není mi ale jasné, proč je nadto provedena takto zmatečně, někdy přítomna, jindy absentující, jak se hodilo? Co byl čas prostudovat? Nebylo by užitečnější rozepsat se o tom explicitně než spoléhat na tacit

knowledge zainteresovaných a zasvěcených? Aspoň krátce?

Ujasnění postupů, zdrojů, nástrojů by mělo být obsahem „Metodologických východisek“. Mělo by smysluplně navazovat na představení vybraných teoretických pojmů (remediace aj. viz výše), které by měly být usouvztažněny tak, aby byly zřejmé jejich návaznosti či rozpory, a měly by být kontextově transponovány, tedy okomentovány, případně upraveny s ohledem na zvolené téma výzkumu. Pokud je autor přejímá jen částečně, měl by to objasnit a zdůvodnit. Pro mne nejviditelněji se toto nediskutované přebírání děje u konceptů demokratizace a kolonizace (žitého světa). Piorecký je uvádí s odkazem na Normana Fairclougha, jednoho z klíčových představitelů kritické diskurzivní analýzy, jejich kritický náboj (ve smyslu kritického sociologického paradigmatu, zakotveného v marxismu) ovšem neakceptuje, nezohledňuje, nezačleňuje do předkládaně těšitelského rámování nových médií. Doplnuji, že odborníci na teorii nových médií nejsem, je proto možné, že mi cosi uniká a podivuji se nad praxí, která je zde zaužívaná. Navzdory tomuto potenciálnímu zkreslení z neznalosti si dovoluji trvat na tom, že pracuji-li s nějakými koncepty, potřebuji je nejen přejmout, ale i promyslet ve vztahu ke zkoumanému tématu. Což se bez jejich hlubší reflexe neobejde.

Tato druhá námitka vlastně dost koresponduje s tou první. Je-li smyslem Pioreckého práce objektivizovaně popsat, co se v průsečících literatury a nových médií děje, nikoli to interpretovat, pak dává smysl, že kritickou perspektivu – která ho jako badatele činí součástí zkoumané reality a nedovoluje mu nárokovat si pozici mimostojícího vědce, který sleduje a kategorizuje pozorované – přehlídí. Na druhou stranu, začleňuje-li autor literární

systém do mediálního, kulturního, společenského (což opakovaně činí), úplně nerozumím tomu, jak literaturu nadále může vnímat jako něco objektivně a čistě deskriptivně zkoumatelného. Snad by mohl v kvantitativně koncipovaném projektu, o to mu ale zjevně nejde (viz výše poznámky o výběru, kvantifikovatelnosti a zevšeobecňování zjištění). A lze kvalitativně zkoumat literární systém, jenž má být součástí kulturního a mediálního, jako objektivně existující? Není takový postup spíš signálem nereflektovaného a neospravedlněného přenesení vlastní oborové perspektivy do oblasti zkoumání mediálního a kulturního systému, jakési mechanické rozšíření bitevního pole? Nemělo by smysl provést aspoň minimální revizi dosavadního badatelského instrumentária a jeho kompatibility s nástroji etablovanými v druhé oblasti? Toto mohlo být velmi elegantně učiněno například právě skrze Faircloughovo rozpracování teorie diskurzu. Literatura (texty a produkční a recepční dění kolem nich) by pak byla vnímána jako situovaná sociální praxe: hledisko literární vědy by podepřelo význam zkoumání textových struktur a mohlo jejich rozbor obohatit svým instrumentáři (versologie, naratologie), hledisko mediální teorie by zdůraznilo potřebnost externí, v kulturních a společenských souvislostech situované interpretace a zajistilo by nástroje pro výzkum produkčních a recepčních mechanismů literárních textů. Jak ale psáno, Piorecký si z Faircloughovy knihy vypůjčuje jisté pojmy, které do svého diskurzu převádí ochuzeně, a tuto oktrojovanost ani nevysvětluje, ani explicitně nezaznamenává. Což mne vede k úvaze, že mu jde skutečně spíš o ono mechanické propojení literární vědy a mediální teorie. To se zdá být potvrzeno i tím, že se jeho „výklad“ zaznamenaných textů, experimentů a děl,

existuje-li, omezuje na převypravování jejich obsahu. Tím zpochybňuje platnost proklamativního začlenění literatury do kulturního a mediálního systému, protože toto okolí zde úplně chybí. Nedůsledné mi to připadá i v souladu s pravidly literární vědy, jejichž respektování lze v návaznosti na autorovu výzkumnou praxi a domovské pracoviště (ÚČL AV ČR) předpokládat, protože – není převypravování obsahů první věc, které se literárně edukovaní poušívají, slyší-li ty bez speciální literární průpravy mluvit o jejich dojmech z četby?

Tuto pocíťovanou rozpornost a nedůslednost Pioreckého knihy a celkový dojem z ní zachraňuje závěrečná kapitola. Zde autor navrhuje propojení standardních literárněvědných postupů s inovacemi prodiskutovanými a etablovanými v digital humanities. To primárně znamená využití postupů korpusové lingvistiky, založené na automatizovaném zpracování přirozeného jazyka, tedy prohledávání velkých souborů textů, jejichž být letmé

pročtení přesahuje časové i intelektuální schopnosti člověka. Díky principu „distant reading“ může badatel číst skutečně výběrově, přitom sofistikovaně a poučeně – korpusy mu umožní zjistit, nakolik je jev, který si vybral ke zkoumání (například používání rýmu nebo třeba strukturálních metafor), přítomný ve zkoumaném diskurzu (například literárních blogů, amatérských literárních fór nebo básnických debutů). Jinými slovy, může se hlouběji věnovat prozkoumání a interpretování úzce definovaného prvku (kvalitativní princip) a činit tak s vědomím o umístění tohoto prvku v diskurzu, s možností posoudit jeho dominanci či marginálnost či konkurenční varianty, vše pozorováno hlediskem širším (kvantitativní princip). Trochu sarkasticky: škoda, že bylo potřeba napsat celou monografii tradičně, než byl takový návrh vysloven. Sarkastičtěji: studie tak aspoň naléhavěji podtrhuje jeho potřebnost. Příště tedy snad v zpracovanéjší formě.